

5. Криміналістика. Ч. 2 / Под ред. С. П. Митричева, П. И. Тарасова-Родионова. — М.: Юрид. лит., 1953. — 184 с.
6. Колмаков В. П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений // Советское государство и право. — 1961. — № 12. — С. 106–109.
7. Фридман И. Я. Вопросы профилактики преступлений в советской криминалистике // Материалы пятой расширенной научной конференции Киевского отделения УПОСМиК. — К., 1964. — С. 14–17.
8. Фридман И. Я. Вопросы профилактики преступлений в системе криминалистики // Криминалистика и судебная экспертиза. — К., 1971. — Вып. 8. — С. 101–105.
9. Випберг А. И. Пути развития теории криминалистики // Советское государство и право. — 1971. — № 10. — С. 6–9.
10. Васильев А. П., Яблоков П. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. — 139 с.
11. Матусовский Г. А. Проблемы развития криминалистической профилактики // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжпар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 вересня 2003 р.) / Редкол.: М. І. Папов (голов. ред.), В. Ю. Шепілько, В. О. Кошовалова та ін. — Х., 2003. — С. 38–41.
12. Белкин Р. С. О понятии расследования преступлений. — М.: Юрид. лит., 1978. — 184 с.
13. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. — 3-е изд., доп. — М.: Закон и право, 2001. — 837 с.
14. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів: Лекція для всіх форм навчання / Уклад. А. Ф. Волобуєв. — Х.: ПУВС, 2003. — 24 с.

УДК 343.985:343.541

А. Ю. Журавльов

ОБСТАВИНЫ, КОТОРЫЕ ПОДЛЕЖАЮТ ВСТАНОВЛЕНИЮ, У СПРАВАХ ПРО СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ

Розкрити злочин можна лише в результаті правильного і повного встановлення обставин розслідуваної події і винних осіб [5, 10].

Викладаючи і аналізуючи обставини, що підлягають доказуванню й встановленню у справах про насильницькі статеві злочини, необхідно визначитися в системі побудови кола таких обставин.

Повне розкриття злочинів вимагає встановлення всіх обставин розслідуваної події в необхідному обсязі, хронологічній послідовності, зв'язках і відносинах, виявленні їхніх ознак і властивостей, станів, у т.ч. щодо фізичних, фізіологічних і психічних характеристик його учасників. Це в остаточному підсумку дозволяє повно і правильно усвідомити сутність розслідуваної події, дати йому відповідну правову оцінку, з'ясувати психологічні зовнішні механізми поведінки його учасників, тобто всі ті обставини, які впливають зі змісту кримінального і кримінально-процесуального законів.

Обставини, що підлягають доказуванню, доцільно класифікувати в такий спосіб: 1) обставини, які стосуються події злочину; 2) обставини, які стосуються особистості злочинця; 3) обставини, які стосуються особистості потерпілого; 4) обставини, які стосуються наслідків, що настали в результаті вчинення злочину.

Розглянемо тепер ці обставини відповідно до останньої класифікації стосовно насильницьких статевих злочинів.

1. Обставини, які стосуються події злочину

До даної групи обставин належать такі: безпосередньо подія насильницького статевого злочину, наслідок, спосіб злочинного посягання, час, місце, обстановка і інші умови вчинення злочину.

1. Наявність події насильницького статевого злочину.

Розслідування злочинів починається при виявленні ознак, які вказують на наявність у діянні особи складу конкретного злочину.

Факт події злочину у ході розслідування (досудового, судового) повинен бути підтверджений доказами.

У ході дослідчої перевірки або досудового слідства факт події насильницького статевого злочину може не підтвердитися, що спричиняє відмову в порушенні кримінальної справи або її припинення на підставі ст. 6 п. 1 КПК України.

Незважаючи на наявність у діянні ознак насильницького статевого злочину, злочинна подія може бути відсутня у зв'язку з а) оманом заявника; б) навмисною оманом з боку заявника; в) початком спробою інсценування злочину потерпілим або обвинуваченим; г) невірним тлумаченням, розумінням, яке виникло, фактичною або юридичною помилкою слідства (хуліганство, побої, образа, спроба пограбування).

2. Спосіб учинення злочину.

У структурі способу здійснення навмисних злочинів звичайно вдається виділити систему дій, іноді й утримання від них, або сукупність тих і інших, що характеризують поведінку злочинця під час підготовки, вчинення злочину і приховування його слідів. У ряді випадків його структура може бути усіченою (без підготовки, але з діями з приховування злочину і навпаки, а також без підготовки і приховування). До того ж спосіб учинення злочину може взагалі містити тільки одну єдину дію [9, 106; 12, 47].

Перелік способів здійснення насильницьких статевих злочинів визначений у диспозиціях статей про насильницькі статеві злочини.

Не є кримінально караними наполегливі пропозиції особи зробити з ним статевий акт у природній або збоченій формах, якщо вони не з'єднані з одним з таких способів. Не можуть уважатися зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті в збочених формах дії особи, яка домоглася згоди потерпілого на здійснення статевого акту шляхом омани, погроз здійснення ненасильницьких дій проти особистості (неправдива обіцянка одружитися, обдарити коштовним подарунком тощо).

Центральною ланкою у встановленні способу здійснення даного роду злочинів є визначення наявності й характеру насильства або безпорадного стану.

Фізичне насильство може виражатися в заподіянні тілесних ушкоджень легкого, середнього, важкого ступеня тяжкості, а також особливо тяжкі наслідки. Наявність тілесних ушкоджень певного ступеня тяжкості робить необхідним додатково кваліфікувати дії обвинуваченого по відповідних статтях

Кримінального кодексу. Особливо тяжкі наслідки зґвалтування ж є кваліфікуючою ознакою даного складу (смерть потерпілого, його зараження венеричною хворобою, віл-інфекцією і т.ін.). У зв'язку із цим необхідно з'ясувати таке коло обставин: а) чи мали місце дії сексуального характеру; б) чи опиралася жертва злочинцеві під час учинення останнім дій сексуального характеру; в) чи мали вони закінчений характер або мало місце замах на вчинення насильницького статевого злочину; г) спосіб фізичного насильства (побої, катування, зв'язування, удушення); д) якщо застосовувалися які-небудь знаряддя або засоби придушення опору в процесі фізичного насильства, то треба встановити їх вид.

Поняття дійсного опору не слід змішувати з поняттям інтенсивності й безперервності опору, тому що в багатьох випадках незвичайність обстановки, побоювання за своє життя, непевність у своїх силах і в можливості подолання насильства можуть паралізувати волю потерпілої й змусити її поступитися домаганням без надання інтенсивного опору [11, 7–8].

Психічне насильство виражається в здійсненні погроз застосування фізичного насильства, знищення або ушкодження майна, розголошення ганебних для жертви відомостей і т.ін.

Окремо можна виділити таку форму погрози, як спонука жінки до вступу у статевий зв'язок. Вона виражається у формі погрози вчинення дій, що погіршують становище потерпілого в трудових правовідносинах (переведення на іншу роботу, зменшення розміру заробітної плати і т.п.), або відмови від учинення певного роду дій (наприклад, непритягнення до дисциплінарної відповідальності, відмова від матеріального утримування дитини або іншої залежної від злочинця особи).

З урахуванням викладеного необхідно з'ясувати: а) чи перебував потерпілий у залежному (матеріально або по службі) від підозрюваного становищі; б) чи мали місце факти порушення трудової дисципліни з боку потерпілого; в) чи погіршувалося їхнє матеріальне становище; г) чи були факти приставання з боку злочинця; д) чи обмежувалися інтереси потерпілого в період часу, що передував учиненню злочину; е) чи мав місце факт, розголошення якого могло б мати для потерпілого несприятливі наслідки.

Використання безпорадного стану вимагає з'ясування таких обставин: а) чи перебував потерпілий у момент вчинення злочину у стані хвороби (фізичної або психічної); б) вік потерпілого: малолітній або престарілий; в) чи перебував потерпілий у стані алкогольного або іншого сп'яніння; г) фізіологічного або психологічного афекту; д) чи знав підозрюваний про те, що має сексуальні відносини з душевнохворим.

Варто звернути увагу на той факт, що при деяких формах психічної хвороби хворі можуть усвідомлювати значення вчинених із ними сексуальних дій, зокрема статевого акту, і чинити таким діям серйозний опір.

В інших випадках психічні захворювання можуть супроводжуватися симптомами підвищеного статевого потягу і порушеннями, у результаті чого хворі самі схиляють до статевих зносин з ними [13, 135].

2. Обставини, які стосуються особистості злочинця

Суб'єктом насильницьких статевих злочинів є особа чоловічої або жіночої статі, що досягла 16-річного віку, винятком є зґвалтування, відповідальність за яке настає з 14 років (ст. 22 КК України). Стаття 154 КК України передбачає наявність спеціального суб'єкта — особа, від якої потерпілий залежить матеріально або по службі.

Здебільшого суб'єктом насильницького статевого злочину є чоловіки. Однак дедалі більше як організатор злочину вчиняють розглянуті злочини й жінки. Рідше жінки виступали при вчиненні злочинів у ролі пособників і виконавців.

Як ми вже відзначали, насильницькі статеві злочини часто вчиняють особи, які страждають на ті чи інші психічні захворювання, що ставить під питання осудність даних осіб.

Судово-психіатричне дослідження особистості обвинувачених по даній категорії справ показало, що в 89,3 % осіб виявлялися психічні аномалії або психічні захворювання, серед яких лише 31,7 % осіб були на обліку в лікарів ПНД за місцем їх проживання.

Поняття неосудності стосується тільки стану особи в момент учинення злочину. Якщо психічний розлад настав після вчинення злочину, то підставою звільнення такої особи від кримінальної відповідальності є не її неосудність, а нездатність бути учасником кримінального процесу. Тому у випадку видужання обвинуваченого кримінальна справа підлягає поновленню. При встановленні ж неосудності наступне видужання особи не спричиняє притягнення її до кримінальної відповідальності [13, 29].

Порушення статевого потягу (перверсії, девіації) і пов'язані з ними статеві злочини підрозділяються залежно від об'єкта посягання, а також від способу його задоволення.

За об'єктом: педофілія (статевий потяг до дітей жіночої статі); гомосексуалізм (сексуальний потяг до осіб своєї статі); інцестофілія (статевий потяг до родичів); геронтофілія (сексуальний потяг до літніх і старих); некрофілія (статевий потяг до трупів і здійснення з ними сексуальних дій); брахіопроктіа (введення пальців руки в задній прохід іншого); ексгібіціонізм (демонстрація статевих органів).

За способом — це сексуальний садизм [1, 76]. Садизмом називають навмисне заподіяння болю або приниження іншої людини для одержання сексуального задоволення. Цей термін походить від імені французького письменника маркиза де Сада (1740–1814), який багато писав про жорстокість як спосіб одержання сексуального задоволення. Садизм проявляється в різних формах — від «м'якої» контрольованої гри з партнером, до дійсної агресії аж до катувань, зґвалтування і навіть садистського вбивства. Деяким садистам, щоб одержати задоволення, необхідний опір із боку жертви; інші досягають статевого порушення з партнером тільки в тому випадку, якщо страждання партнера очевидні.

На думку американських сексологів, парафілія є результатом психологічної травми або спосіб емоційної розрядки [4, 416–422].

Питання осудності відносно парафілів, як правило, вирішується позитивно.

Особи у віці до 21 року включно становлять серед гвалтівників приблизно дві третини. Найвища кримінальна активність неповнолітніх — у віці 16–17 років. На осіб же у віці 30 років і більше припадає менш однієї десятої із загальної кількості виявлених гвалтівників.

При аналізі вікових даних виявилось, що більшість осіб робить статеві злочини у віці 19–25 років (42,7 %).

Чим молодше злочинці, тим частіше вони вчиняють насильницькі статеві злочини в групі. Рідко трапляються стійкі групи, які соціально склалися для вчинення розглянутих злочинів. Намір на здійснення групового насильницького статевого злочину визріває, як правило, у ході спільного проведення дозвілля знайомими особами [3, 187–188]. Якщо ж група стійка, то вона складається здебільшого з неповнолітніх, які об'єдналися в процесі вчинення різних за характером злочинів і інших правопорушень. Частка групових зґвалтувань серед усіх зґвалтувань значно перевищує частку вчинення групою осіб навмисних убивств або тяжких тілесних ушкоджень.

Зґвалтування раніше осудженими особами відбуваються рідше, ніж раніше незасудженими.

У багатьох роботах відзначається низький освітній і культурний рівень гвалтівників, який проте вище, ніж серед тих, хто винний у вчиненні вбивств і заподіянні тяжких тілесних ушкоджень. Для морально-психологічних властивостей осіб, які вчинили насильницькі статеві злочини, типовим є егоцентризм, при якому власні бажання і почуття розглядаються як значимий для вибору варіант поведінки і підлягають безумовному задоволенню [2, 9].

У вивченому матеріалі виявлена перевага осіб із початковою й незакінченою середньою освітою, що мають малокваліфіковані професії й зайняті на промислових підприємствах, будівельних об'єктах і у сфері побутового обслуговування.

При оцінці обставин учинення статевих злочинів у всієї групи досліджуваних виявлено, що 62,3 % осіб вчинили статеві злочини у стані алкогольного сп'яніння. Дана обставина не є обтяжуючою або пом'якшуючою провину і у зв'язку із цим не входить у предмет доказування у кримінальній справі. Однак слід зазначити, що стан алкогольного або іншого сп'яніння в момент учинення статевих злочинів в окремих випадках може бути доказом винності особи у вчиненому злочині.

Злочини, учинені групою осіб, мають місце тоді, коли група із двох і більше осіб діє узгоджено з метою вчинення насильницького статевих злочинів з одним або декількома потерпілими особами. Група осіб відсутня, коли деякі суб'єкти вчиняють зазначені злочини відносно потерпілої особи, але не погоджують при цьому свої дії і не сприяють один одному.

Основним мотивом учинення насильницьких статевих злочинів є задоволення статевої пристрасті. Рідше трапляються випадки, коли мотивом є пошук або хуліганство. Для сексуального садизму, що може включати зґвалтування і насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним спосо-

бом, характерним є підвищення таким чином своєї самооцінки (доводячи свою міць і перевагу) або дати вихід внутрішній агресивності, що неможливо розрядити іншими способами [4, 417]. Мотивом учинення даних злочинів неповнолітніми часто буває самоствердження і здобуття авторитету серед однокласників.

У кримінально-процесуальному змісті доказування винності особи полягає у відповіді на два запитання: чи вчинила особа інкриміноване діяння і чи винна вона в учиненні цього злочину [10, 171].

У кримінально-правовому значенні мова йде про встановлення належних ознак суб'єкта злочину і суб'єктивної сторони злочину.

В обов'язковому порядку повинна бути дана оцінка психологічного стану особи на момент учинення нею злочину (ст. ст. 19, 20 КК України).

Підсумовуючи вищесказане, розглянемо перелік обставин, які стосуються особистості злочинця і предмета доказування й установлення при розслідуванні насильницьких статевих злочинів:

1) стать, вік злочинця, рід його занять, рівень освіти, сімейний стан, місце проживання і роботи (навчання);

2) чи є особа осудною;

3) чи страждає особа порушенням статевого потягу, якщо так, то чим саме;

4) яке було психічне ставлення особи до вчиненого нею злочину; коли і у зв'язку із чим у неї виник намір на вчинення злочину; які мотиви вчинення злочину; якщо злочин був вчинений щодо неповнолітньої або малолітньої особи, то чи був їй відомий вік потерпілого; якщо настали особливо тяжкі наслідки, то яка була форма провини злочинця відносно їх настання;

5) чи перебувала особа в момент вчинення злочину в стані алкогольного або іншого сп'яніння;

6) чи вчиняла раніше особа статеві злочини, якщо так, то які саме; чи було її засуджено за їх учинення, чи не є вона рецидивістом;

7) якщо злочин вчинено групою, то який ступінь участі кожного зі співучасників; чи була узгодженість у їхніх діях; чи стійка ця група; чи вчиняли вони раніше аналогічні або інші злочини, якщо так, то які саме;

8) дані, що характеризують особистість (поведінка на роботі, вдома, у громадських місцях, ставлення до жінок, рівень статевої активності тощо).

У процесі розслідування злочинів даної категорії обов'язковим є встановлення обставин, що стосуються наслідків злочину. До таких обставин можна віднести: 1) ступінь здійснення задуманого (замах, повне досягнення планованого результату, одержання побічного результату); 2) наявність, характер і тяжкість тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілому; 3) характер і розмір збитку, заподіяного потерпілому і третім особам у результаті злочинного посягання; 4) наявність причинного зв'язку між діями злочинця і шкідливими наслідками вчиненого.

3. Обставини, які стосуються особистості потерпілого

Правильна оцінка самих потерпілих, тих дій, які були щодо них учинені, оцінка правдивості їх показань дозволяють дійти достовірного висновку про

те, чи мав місце злочин, або потерпіла особа добросовісно помиляється, або її заява є неправдивою і має своєю метою обмову.

Д. В. Ривман вважає, що дослідження характеру взаємин «злочинець — жертва» необхідне практично у всіх випадках, коли вони можуть стати ключем до встановлення злочинця і мотивів злочину. Виходячи з аналізу цих взаємин, нерідко можна в деталях встановити, як поводитися злочинець і його жертва, та реконструювати події злочину, його обстановку [8, 52].

Д. В. Ривман з віктимологічних позицій виділяє три найбільш типові ситуації здійснення зґвалтування і задоволення статевої пристрасті в збочених формах:

1. Ситуації, у яких поведінка потерпілих мала провокуючий характер (13 %), що виражається у встановленні контакту із зовсім незнайомими або мало-знайомими людьми, відвідування їх житла або самотнє відвідування з ними затишних місць, спільному вживанні спиртних напоїв і некритичному сприйнятті відвертих натяків і намірів майбутніх гвалтівників, демонстрації прихильного ставлення до можливого сексуального зближення.

2. Ситуації, у яких поведінка потерпілих, не будучи рушійною, об'єктивно створює можливість учинення насильницького статевого злочину (39,3 %). Тут поведінка потерпілої не «обіцяюча», але саме перебування у сформованій обстановці, що виникла з її участю, може спричинити здійснення зазначеної категорії злочинів.

3. Ситуації, у яких поведінка потерпілих була позитивною або нейтральною (47,7 %). Найчастіше трапляються становища, у яких потерпілі не знають злочинця й при насильстві чинять йому активний опір. Місце злочину, як правило, — малолюдні місця [7, 58–59].

Слід зазначити, що в багатьох роботах відомості й висновки про потерпілих мають викривальний характер. Акцент часто робиться на їхній аморальності, антигромадському способі життя, неналежній поведінці, причому не тільки в обставинах, що безпосередньо передують насильницькому статевого злочину, але й у цілому.

Зрозуміло, ніяк не можна заперечувати провокаційну роль аморальної або необережної поведінки жінки, що сприяє, часто в активній формі, тому, щоб стати жертвою посягання на її статево недоторканність. Така поведінка повинна розцінюватися як обставина, що пом'якшує відповідальність, але названу роль не можна гіперболізувати, фактично виправдуючи чоловіка.

Щодо потерпілого неповнолітнього чи малолітнього віку психічне відношення винного може бути і необережним. Кваліфікуючі ознаки, пов'язані з віком потерпілої особи, інкримінуються винному не тільки, коли він знав або допускав, що робить насильницькі дії з неповнолітньою або малолітньою особою, але й у тому випадку коли він міг і повинен був це передбачати [6, 362].

Природно, підлягає встановленню той факт, чи не перебувала потерпіла особа в безпорадному стані, якої причини і якого роду ця безпорадність — фізична або психічна.

Поряд із цим відзначається, що в деяких випадках психічно хворі жінки

відчувають статеве збудження і іноді самі схиляють чоловіків до статевих зносин із ними.

Нерідко жертвою насильницького статевого злочину виявляються неповнолітні. На думку Гері Ф. Келлі, здебільшого розбещувачем виявляється член родини або людина, відома дитині. Причиною інцесту нерідко стають нездорові сімейні взаємини, які позначаються на всій структурі сім'ї.

Відповідно до вищевикладеного необхідно встановлювати такі обставини, що підлягають доказуванню:

- 1) стать, вік потерпілої особи, рід занять, місце мешкання;
- 2) чи не є потерпіла особа неповнолітньою або малолітньою; чи досягла статевої зрілості; чи жила раніше статевим життям;
- 3) якщо потерпіла — жінка, чи не перебувала вона в момент учинення злочину в післяпологовому, післяабортному стані, або в стані вагітності;
- 4) чи могла потерпіла особа розуміти характер і значення чинених з нею дій; якщо ні, то в силу яких причин (фізична хвороба, психічний розлад, алкогольне або інше сп'яніння); чи могла потерпіла особа вчинити опір гвалтівникові;
- 5) за яких обставин потерпілий виявився на місці злочину і з ким; чи відомий йому злочинець, звідки; якщо так, то в яких відносинах вони перебували до вчинення злочину; чи не вступали вони раніше в статеві контакти;
- 6) якою була поведінка потерпілої особи до вчинення злочину; чи не була вона провокуючою; як характеризується потерпіла особа і її спосіб життя (поведінка на роботі й у побуті, у громадських місцях); звичайна поведінка в спілкуванні із чоловіком;
- 7) чи жила раніше потерпіла особа статевим життям;
- 8) взаємини в сім'ї.

У ряді складів насильницьких статевих злочинів наслідки злочину є їхніми кваліфікуючими ознаками: зґвалтування, що заподіяло особливо тяжкі наслідки; задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілого, щодо малолітнього або яке заподіяло особливо тяжкі наслідки.

Фізична шкода, як наслідок насильницького статевого злочину, може мати такі види:

- зараження потерпілого венеричним захворюванням;
- заподіяння з необережності тяжкої шкоди здоров'ю потерпілої, зараження її віл-інфекцією або інші тяжкі наслідки (самогубство потерпілої, втрата якого-небудь органу або його функцій, душевна хвороба або інші розлади здоров'я);
- спричинення з необережності смерті потерпілого.

Смерть потерпілої особи може настати в процесі або після насильницьких дій сексуального характеру, але обов'язково має бути наслідком таких дій, а не інших факторів.

Моральна шкода виражається в душевних стражданнях потерпілого, порушенням звичного укладу життя. Особливо це стосується неповнолітніх потерпілих.

Матеріальний збиток виражається в ушкодженні майна потерпілого (одяг, меблі тощо).

Значенням наслідків здійснення насильницьких статевих злочинів є те, що вони мають доказове значення. Так, наприклад, вагітність потерпілої, як правило, є наслідком учиненого статевого акту, причому еякуляція повинна здійснюватися усередину її. Використання презерватива або перерваний статевий акт може свідчити про інсценування злочину з боку потерпілої.

Установлення обставин, що підлягають доказуванню у справах про насильницькі статеві злочини, дозволяє правильно обрати напрямок розслідування, провести його повно, всебічно і об'єктивно.

Література

1. Аленин Ю. П., Тищенко В. В. Особенности расследования тяжких преступлений против личности. — О., 1996.
2. Аптопян Ю. М., Голубев В. П., Кудряков Ю. Н. Изнасилования: причины и предупреждение. — М., 1990.
3. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. — М., 1986. — 198 с.
4. Мастере У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии / Под ред. П. Д. Фанченко. — М.: Мир, 1998. — 545 с.
5. Могачев М. И. Серийные изнасилования. — М.: Логос, 2003. — 288 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хаврошока. — К., 2001.
7. Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. — Ленинград, 1975. — 78 с.
8. Ривман Д. В. Использование виктимологических данных в предотвращении преступлений // Вопросы профилактики преступлений. — Ленинград, 1980. — С. 52–58.
9. Самойлов Г. А. Основы криминалистического учения о павыках. — М., 1968.
10. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. П. В. Жогина. — М., 1973.
11. Хлынцов М. П. Борьба с половыми преступлениями: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Саратов, 1966. — 8 с.
12. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. — М., 1985. — 57 с.
13. Яковлев Я. М. Половые преступления. — Душанбе: Ирфон, 1969.

УДК 340.6:351.713

Г. Л. Карпенко

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОЖЕНЬ В. П. КОЛМАКОВА ПРО МІСЦЕ ЕКСПЕРТИЗИ В УСТАНОВЛЕННІ ІСТИНИ В МИТНІЙ СПРАВІ

При виконанні покладених на митні органи завдань по забезпеченню здійснення митного контролю і митного оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, вдосконаленню форм і методів їх здійснення останнім часом все більш зростає роль експертизи.

Питаннями експертизи в митній справі в різний час займалися багато вчених, таких як Є. В. Додін, С. В. Ківалов, О. Р. Росинська, В. В. Тищенко, В. П. Шкарупа, Є. В. Жиряева, Л. В. Калаянова та інші, але теоретичною базою для їх